

Sylwia Bożek

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

TENDENCJE ROZWOJOWE EUROPEJSKICH RYNKÓW UBEZPIECZENIOWYCH

Streszczenie: W opracowaniu zaprezentowano tendencje rozwojowe europejskiego rynku ubezpieczeniowego. Za podstawową miarę rozwoju oraz aktywności rynków ubezpieczeniowych w UE uznano składkę ubezpieczeniową. Przemysł ubezpieczeniowy narażony jest na oddziaływanie różnych rodzajów ryzyka, w tym ryzyka o wielkiej skali oddziaływania, jak np. ryzyko katastroficzne, terroryzmu oraz globalnego kryzysu finansowego. Zauważa się znaczny wpływ kryzysu finansowego na funkcjonowanie zglobalizowanego sektora finansowego, którego uczestnikami są również przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe.

Słowa kluczowe: składka ubezpieczeniowa, kryzys finansowy, rynek ubezpieczeniowy.

1. Wstęp

Sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstw ubezpieczeniowych w dużym stopniu uzależnione jest od optymalnego poziomu składki, którą zarobią one z własnej działalności¹. O kondycji finansowej ubezpieczycieli, nieustannie zabiegających o pozyskanie nowych i przytrzymanie pozyskanych już klientów, decyduje tzw. polityka składkowa, wyrażająca się m.in. odpowiednio planowanym i wdrażanym procesem kalkulacji składki. Przyjmuje się, że optymalny poziom składki to taki, który z jednej strony uwzględnia oczekiwania klienta, ale z drugiej zabezpiecza wypłacalność finansową przedsiębiorstwu ubezpieczeniowemu. Składka na zbyt wysokim poziomie wpływa niekorzystnie na konkurencyjność oferty ubezpieczyciela, na za niskim zaś może zachwiać jego gospodarką finansową, wypłacalnością [Borda 2004, s. 93]. „Generalnie można przyjąć, że optymalizacja poziomu składki ubezpieczeniowej jest procesem, który kształtuje usługę ubezpieczeniową, a oddziałując na realność ochrony ubezpieczeniowej, dociera do klienta” [Bożek-Węglarz 2006, s. 32].

Miarą aktywności rozwoju rynków ubezpieczeniowych w skali zarówno poszczególnych krajów, jak i globalnej (rozumianej w tym opracowaniu jako jednolity rynek europejski) jest składka ubezpieczeniowa. Podstawowe wskaźniki określające

¹ W strukturze przychodów ogółem ubezpieczycieli przychody ze składki zarobionej na udziale własnym dominują.

aktywność i poziom rozwoju europejskich rynków ubezpieczeniowych opierają się na różnie ujmowanej² (w sprawozdawczości finansowej³) składce ubezpieczeniowej. Są to mierniki takie jak: *loss ratio*, *expense ratio*, wskaźnik gęstości przemysłu ubezpieczeniowego, a także penetracji⁴. Z punktu widzenia roli, jaką składka odgrywa w ubezpieczeniach, szczególnie zasadna jest analiza kierunku zmian składki ubezpieczeniowej w krajach Europy.

2. Składka ubezpieczeniowa a rozwój rynków ubezpieczeniowych

Przeprowadzona analiza dotyczy składki ubezpieczeniowej brutto, czyli składki przypisanej brutto. Przychody ze składki ubezpieczeniowej z działalności bezpośredniej (*direct premium income*) w UE w latach 2001-2007 podlegały ewolucji.

Tabela 1. Składka ubezpieczeniowa brutto^a w ubezpieczeniach ogółem w Europie w latach 2001-2007

Real growth	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	mln EUR						
CEA ^b	812 721	853 348	866 047	918 828	998 255	1 086 010	1 122 187 ^c
EU (25)	767 785	803 706	817 762	868 210	943 399	1 029 752	1 063 945 ^d

^a *Premium income*.

^b Europejska federacja ubezpieczycieli i reasekuratorów, zrzeszająca 33 członków instytucjonalnych (narodowych instytucji ubezpieczeniowych).

^{c,d} Dane szacunkowe.

Źródło: European Insurance in Figures, CEA 2008, s. 11-12 (pdf); European Insurance in Figures, CEA 2008 (xls).

W 2007 r. odnotowuje się wzrost dynamiki przychodów ze składek brutto w ubezpieczeniach ogółem, jednak zdecydowanie mniejszy niż w minionych okresach, zwłaszcza w latach 2005-2006 (o 5,5 pkt. proc.).

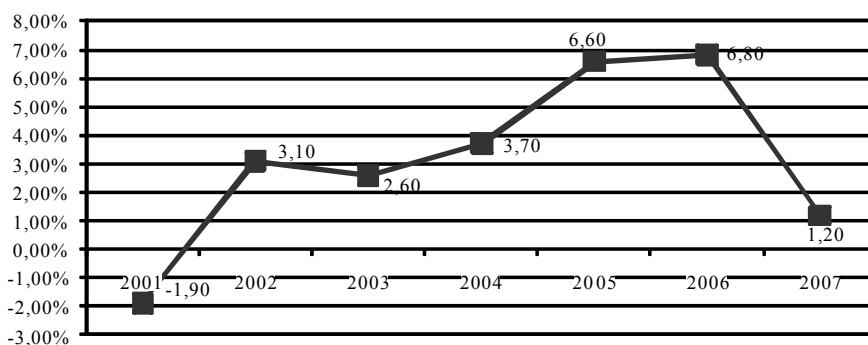
W ogóle realna zmiana przychodów ze składek w 2007 r. była najniższa po kryzysowym roku 2001, kiedy wystąpił realny spadek. Mimo to wciąż można uznać, że przemysł ubezpieczeniowy ogółem w Europie rozwija się, choć zwolnił tempo na skutek kryzysu w 2007 r. Wzrost w 2007 r. jest w UE determinowany w znacznym stopniu ostrą konkurencją na rynku ubezpieczeń majątkowych, jak też w całym sektorze usług finansowych na tle mimo wszystko względnie dobrze rozwijającej się gospodarki (wzrost 2,9% dla UE-27), co jeszcze spowalnia wpływ kryzysu finansowego, obserwowanego już wyraźnie w drugiej połowie roku w Stanach Zjednoczonych⁵.

² Na przykład *premium income*, *premiums written*, *premiums earned*.

³ Różne sposoby mianowania składki widać na przykładzie krajów skandynawskich – por. [Bożek-Węglarz 2007, s. 88-91].

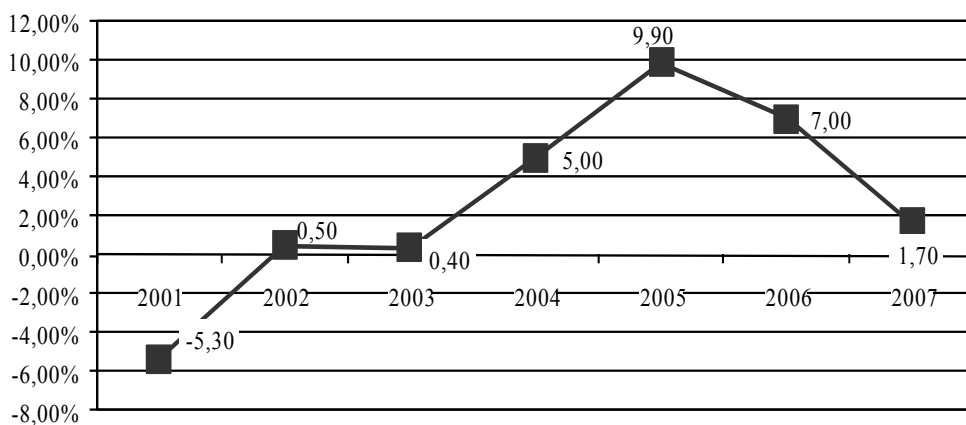
⁴ Por. [Bożek-Węglarz 2007a, s. 259-266].

⁵ Zob. [European Insurance... 2008, s. 11 (pdf)].

Rys. 1. Realna zmiana składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach ogółem w krajach UE w latach 2001-2007 (rok 2000, nie ujęty na rysunku, dla dynamiki skorygowanej inflacją = 100%)

Źródło: [European Insurance... 2008, s. 11-12 (pdf); European Insurance... 2008 (xls)] oraz opracowanie na tej podstawie.

Rys. 2. Realna zmiana składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach na życie w krajach UE w latach 2001-2007 (rok 2000, nie ujęty na rysunku, dla dynamiki skorygowanej inflacją = 100%)

Źródło: [European Insurance... 2008, s. 12-13 (pdf); European Insurance... 2008 (xls)] oraz opracowanie na tej podstawie.

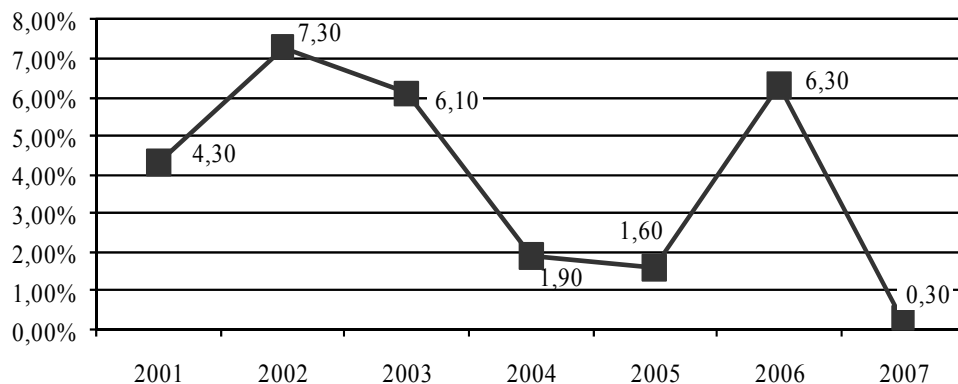
Obserwuje się, że w Europie ponad 60% przypisu składki ubezpieczeniowej należy do ubezpieczeń na życie. W Europie w obszarze ubezpieczeń majątkowych w 2007 r. dominują nadal ubezpieczenia komunikacyjne (11,6% składki ubezpieczeń ogółem); wypadkowe i zdrowotne (odpowiednio 11,2%)⁶.

W obszarze ubezpieczeń na życie w 2007 r. dynamika wzrostowa składki była bardzo niska, można stwierdzić, że najniższa od momentu odbicia się po kryzysowym roku 2001. Tak niska realna zmiana maskuje specyfikę rozłożenia przypisu

⁶ Tamże.

składki ubezpieczeniowej pomiędzy tzw. stare i nowe kraje członkowskie UE. W dawnej „piętnastce” krajów UE wzrost składki za rok 2007 oscylował w granicach 1,3%, podczas gdy dla nowej „dwunastki” krajów członkowskich dynamika wzrosła aż o 19%⁷. Jest to tłumaczone dobrą jeszcze sytuacją gospodarczą krajów, rozbudowanym systemem oszczędzania, zwłaszcza w ramach pewnych produktów zabezpieczenia społecznego łączonych w pewnych warunkach z produktami ubezpieczeń na życie. W 2007 r. przypis składki w krajach Europy Zachodniej, zwłaszcza wśród grupy liderów (w Wielkiej Brytanii odnotowano wzrost o 11,2%, we Francji zaś tylko o 4,5%⁸), był mocno zróżnicowany. Niektóre rozwinięte rynki ubezpieczeniowe odnotowywały wręcz realny spadek przychodów ze składek, np. Włochy o 13,2%. Na sytuację ubezpieczeń na życie już od 2006 r. w niektórych krajach wpływały produkty typu *unit-linked*, które w tych krajach przynosiły zmniejszone wpływy ze składki⁹, a ich sprzedaż zmierzała do przewidywanej redukcji w 2008 r.

Realna zmiana składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach majątkowych w Europie w 2007 r. była bardzo niska. Źródła takiej sytuacji upatruje się w prywatyzacji systemu ochrony zdrowia w Holandii¹⁰. W znacznej mierze za sytuację ubezpieczeń majątkowych w Europie odpowiada przypis składki z ubezpieczeń komunikacyjnych oraz wypadkowych i zdrowotnych (odpowiednio 31% oraz 30% udziału w składce ubezpieczeń majątkowych)¹¹.

Rys. 3. Realna zmiana składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach majątkowych w krajach UE w latach 2001-2007 (rok 2000, nie ujęty na rysunku, dla dynamiki skorygowanej inflacją = 100%)

Źródło: [European Insurance... 2008, s. 14 (pdf); European Insurance... 2008 (xls)] oraz opracowanie na tej podstawie.

⁷ Tamże, s. 12.

⁸ Tamże, s. 13.

⁹ Por. [Bożek-Węglarz 2005, s. 140].

¹⁰ [European Insurance ... 2008, s. 14].

¹¹ Tamże.

Podobnie jak w ubezpieczeniach na życie, tak i w majątkowych w 2007 r. w tzw. starych krajach unijnych dynamika wzrostowa była zaledwie o 0,2% wyższa w stosunku do roku poprzedniego, w nowej „dwunastce” zaś aż o 8,5%¹². Liczne kraje europejskie doświadczyły tendencji spadkowych, a dla dwóch największych rynków – Niemiec i Wielkiej Brytanii – wzrost składki ubezpieczeniowej w 2007 r. był wyższy jedynie odpowiednio o 1,4% i o 0,7%. Warto zwrócić uwagę na niską dynamikę wzrostową składki w latach 2004-2005, która jest objaśniana odmienną aktywnością rynku ubezpieczeń majątkowych mierzoną przypisem składki ubezpieczeniowej w krajach Europy Zachodniej i Wschodniej. W Europie Wschodniej ubezpieczenia majątkowe rozwijały się w tempie przekraczającym średnio 10% przypisu składki ubezpieczeniowej, podczas gdy w krajach Europy Zachodniej było to zaledwie mniej niż 2%¹³. Tak dobra sytuacja na wschodnich rynkach ubezpieczeń majątkowych wynikała generalnie z rozwoju gospodarczego tych krajów, na który w znacznym stopniu wpływała dobra sytuacja przemysłu ubezpieczeniowego. Natomiast ubezpieczenia majątkowe w krajach Europy Zachodniej rozwijały się niejednorodnie – w niektórych krajach rejestrowano dość znaczne realne wzrosty składki, w innych zaś spadki. Ponadto stosunkowo niska dynamika wzrostowa rynków ubezpieczeń majątkowych większości krajów Europy Zachodniej jest także odzwierciedleniem stopnia (cyklu) dojrzałości ubezpieczeń w tych krajach, które znajdowały się w schyłkowej fazie realizacji polis ubezpieczeniowych, co wynikało ze zmniejszonego i nieodnawianego zapotrzebowania na ubezpieczenia majątkowe (wypieranego już dobrą koniunkturą w ubezpieczeniach na życie).

3. Znaczenie kryzysu finansowego dla ubezpieczeń

Początki globalnego kryzysu finansowego ujawniły się w Stanach Zjednoczonych w 2007 r. z chwilą niewydolności rynku pożyczek hipotecznych tzw. wysokiego ryzyka. Instrumenty te udzielane były przez system bankowy podmiotom, których zdolności finansowo-kredytowe były wątpliwe, stąd występowało zwiększone ryzyko spłaty pożyczek hipotecznych. Zabezpieczeniem instrumentów tego rodzaju stały się handlowane na wielką skalę obligacje strukturyzowane, oparte na nieruchomościach. Taka procedura o charakterze inwestycyjno-spekulacyjnym promowana była przez uznane instytucje finansowe zglobalizowanego rynku (amerykańskiego, europejskiego), przede wszystkim banki, bez, jak można sądzić, pogłębionej kalkulacji jej skutków finansowych. Należy zaznaczyć, że w owym czasie rynek nieruchomości miał się dobrze, a renomowane instytucje ratingowe wystawiały wysokie oceny bezpieczeństwa tym obligacjom. Przed rokiem 2007 lokowanie w nieruchomości stało się popularną inwestycją, z której można było osiągnąć znaczne zyski, rzędu nawet kilkudziesięciu procent (szczególnie w okresie obniżenia stóp procentowych). Sytuacja zaczęła się komplikować w momencie, gdy nastąpił wzrost stóp procento-

¹² Tamże, s. 14.

¹³ [European Insurance... 2006, s. 11. (pdf)].

wych, co również skutkowało zwiększeniem obciążeń odsetkowych dla kredytów. Ponadto rynek nieruchomości zaczął przeżywać załamanie, ponieważ ceny nieruchomości spadały, co nie sprzyjało inwestowaniu w nie. W 2007 r. instytucje bankowe w obliczu zaistniałej sytuacji, chcąc upłynnić aktywa lokowane w nieruchomości, przyczyniły się również do ugruntowania niskich cen nieruchomości. Aby przełamać impas, Federal Reserve znacznie obniżył stopy procentowe, co jednak już nie wystarczyło, by zahamować lawinę skutków finansowych prowadzonej od lat polityki finansowej (lokacyjnej). W roku 2007 kryzys finansowy rozpoczął się na dużą skalę, choć jego symptomy wystąpiły wcześniej, np. w 2006 r., i przejawiały się obniżeniem wartości cen nieruchomości. W efekcie galopującego kryzysu finansowego w 2007 r., a także w 2008 r. miały miejsce liczne niewypłacalności instytucji powiązanego systemu finansowego, a najbardziej zagrożone (np. Merrill Lynch, Morgan Stanley, Citigroup) zostały dokapitalizowane. Rok 2008 przyniósł dalsze pogłębienie kryzysu, zwłaszcza w sektorze bankowym (m.in. upadłość Lehman Brothers), miały miejsce działania polegające na dokapitalizowaniu instytucji sektora, w tym także instytucji o profilu ubezpieczeniowym Fannie Mae i Freddie Mac, a zwłaszcza ubezpieczyciela AIG, któremu groziło bankructwo. Kolejne miesiące 2008 r. przyniosły upadłości i niewypłacalności instytucji sektora finansowego (pomimo doraźnych działań naprawczych) i ugruntowanie kryzysu finansowego w jego skali globalnej, odczuwanego już znacznie wcześniej w krajach Europy.

Można stwierdzić, że w 2007 r. spowolnienie gospodarki na skutek kryzysu było odczuwalne głównie w Stanach Zjednoczonych oraz Japonii, w krajach Europy Zachodniej zaś zdecydowanie mniej¹⁴.

W marcu 2008 r. International Monetary Fund szacował straty z tytułu kryzysu na ok. 945 mld USD, z czego aż 12% (105-130 mld) wygenerowane przez przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe (głównie w Stanach Zjednoczonych)¹⁵. Według szacunków Standard & Poor's (z lipca 2008 r.) straty europejskiego przemysłu ubezpieczeniowego osiągnęły wartość 7 mld USD¹⁶. Zauważa się, że kryzys w Europie ma inne oblicze niż w Stanach Zjednoczonych, a to z wielu powodów. W odniesieniu do ubezpieczycieli podkreśla się, że zostały wyciągnięte wnioski dla strategii lokacyjnej w podejściu do zarządzania ryzykiem po kryzysie finansowym 2001/2002 r.¹⁷

Tabela 2. Liczba przedsiębiorstw ubezpieczeniowych w Europie w latach 2001-2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
CEA	5 214	5 269	5 165	5 465	5 385	5 275	5 262
EU (25)	4 859	4 852	4 739	5 028	4 946	4 839	4 820

Źródło: [European Insurance... 2008 (xls)].

¹⁴ [European Insurance ... 2008, s. 21].

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

W 2000 r. w UE funkcjonowało 4968, a w obszarze krajów członkowskich CEA 5311 przedsiębiorstw ubezpieczeniowych. Kryzys finansowy, który nastąpił po 2001 r., wpłynął także na funkcjonujące przedsiębiorstwa poprzez zmniejszenie ich liczby. Polepszenie sytuacji i tworzenie nowych podmiotów ubezpieczeniowych obserwuje się w latach 2004-2005. Zmiany strukturalno-organizacyjne ubezpieczycieli, przejawiające się zmniejszeniem ich liczby, zaznaczyły się w Europie od 2006 r., na co wpływały niewątpliwie istniejące i ugruntowujące się różnice w rozwoju rynków ubezpieczeń w krajach Europy Zachodniej oraz Środkowej i Wschodniej. Od 2007 r. zaś do zmniejszenia liczby przyczynił się globalny kryzys finansowy, który miał swój wpływ na upadłość przedsiębiorstw w różnych krajach, oczywiście w różnym zakresie. Niewątpliwie zmiany dotyczące liczby przedsiębiorstw ubezpieczeniowych odzwierciedlają także stale istniejącą tendencję do koncentracji i konsolidacji kapitału w ubezpieczeniach.

4. Podsumowanie

Jedną z podstawowych miar rozwoju rynków ubezpieczeniowych i oceny ich aktywności jest składka ubezpieczeniowa, ujmowana w różnym znaczeniu i kontekście. Tendencje w zakresie składki ubezpieczeniowej w znacznym stopniu kształtują tendencje rozwojowe rynków ubezpieczeniowych w Europie. Składka jest swoistą miarą aktywności rynkowej, czy to w ujęciu analizy wskaźnikowej, czy oceny jej wahań pod wpływem specyficznych rodzajów ryzyka na wielką skalę, takich jak atak terrorystyczny z 2001 r. czy globalny kryzys finansowy z 2007 r. Niewątpliwie zdarzenia z 2001 r. skutkowały tendencją spadkową mierzoną realnym spadkiem przychodów ze składki w ubezpieczeniach ogółem aż do dwóch następných okresów, na co wpłynęła przede wszystkim dramatyczna wręcz sytuacja w ubezpieczeniach na życie. Kolejnym ważnym ryzykiem dla funkcjonowaniu europejskiego przemysłu ubezpieczeniowego okazał się kryzys finansowy w skali globalnej z 2007 r., którego skutki odczuwalne są obecnie i będą odczuwalne w przyszłości. Realizacja ryzyka takiej skali kształtuje rozwój zintegrowanego systemu finansowego, w tym także przedsiębiorstw ubezpieczeniowych jako jego uczestników – w stopniu i wymiarze niekorzystnym.

Literatura

- Borda M., *Identyfikacja obszarów zarządzania finansami związanych z działalnością techniczno-ubezpieczeniową i reasekuracyjną*, [w:] *Zarządzanie finansami w zakładach ubezpieczeń*, red. W. Ronka-Chmielowiec, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Wrocław 2004.
- Bożek-Węglarz S., *Inwestycyjna działalność przedsiębiorstw ubezpieczeniowych w Europie*, AE, Katowice 2005.
- Bożek-Węglarz S., *Rola składki ubezpieczeniowej jako miernika aktywności europejskich rynków ubezpieczeniowych*, [w:] *Procesy przemian rynków ubezpieczeń w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sułkowska, AE, Kraków 2006.

Bożek-Węglarz S., *Działalność inwestycyjna w ubezpieczeniach w Finlandii i Szwecji*, [w:] *Ubezpieczenia gospodarcze wobec wyzwań globalizacji rynków finansowych. Historia i perspektywy rozwoju*, red. T. Michalski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2007.

Bożek-Węglarz S., *Sprawność działania europejskich ubezpieczycieli* [w:] *Nowe wyzwania dla rynków ubezpieczeń w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sułkowska, AE, Kraków 2007a.

European Insurance in Figures, CEA 2008, (pdf); (xls); 2006 (pdf).

DEVELOPMENT TRENDS OF THE EUROPEAN INSURANCE MARKETS

Summary: The aim of this paper is the presentation of development trends of insurance markets in the European Union. The insurance premium is a fundamental measure of value of strategy and management insurance industry. Furthermore, premiums belong to one of the important key characteristics of activity and the development of insurance market. The insurance companies are especially exposed to large risks: catastrophic risks, risk of terrorism or risk of global financial slump. The financial crisis that hit the US and the UE in 2007 has had a significant impact on the worldwide financial sector including insurance.